

УДК 351.773:353

DOI <https://doi.org/10.32782/1813-3401.2025.2.28>

В. Г. Горник

доктор наук з державного управління, професор,
директор
Навчально-наукового інституту управління, економіки
та природокористування, професор кафедри публічного управління та економіки
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
ORCID ID: 0000-0002-9723-3956

О. В. Клименко

доктор наук з державного управління,
доцент кафедри публічного управління, туризму
та готельно-ресторанної справи
Навчально-наукового інституту управління економіки
та природокористування
Таврійського національного університету імені В.І.Вернадського
ORCID ID: 0000-0003-3555-4604

К. В. Бортняк

доктор юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових і гуманітарних наук
Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського
ORCID ID: 0000-0002-2135-3820

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

У даній статті розглядаються питання державного регулювання ринку медичних послуг, розглядаються основні нормативні документи, що регулюють цей ринок. У всіх громадян є право на отримання безоплатної медичної допомоги у різних системах охорони здоров'я: державних та муніципальних. Гарантований обсяг медичної допомоги надається громадянам відповідно до державних гарантійних програм з надання безкоштовної медичної допомоги громадянам України. Розглянуті основні методи державного регулювання ринку медичних послуг, до яких відносяться адміністративні, економічні та соціально-психологічні. Виявлені проблеми, пов'язані з державним регулюванням ринку медичних послуг, до яких відносяться: недостатня прозорість тарифів та нерівномірний розподіл ресурсів. Визначено причини, через які розподіл ресурсів є таким важливим в охороні здоров'я, зокрема: обмежена доступність ресурсів, а саме, фінансових ресурсів, кваліфікованого персоналу та медикаментів. Виявлено фактори, що впливають на розподіл ресурсів в охороні здоров'я, а саме, потреби населення у здоров'ї, поширеність захворювань та технологічні досягнення, виявлення та пріоритет найнагальніших потреб у сфері охорони здоров'я; розуміння різних видів доступних ресурсів, управляючи якими та оптимізуючи, організації охорони здоров'я можуть покращити догляд за пацієнтами, підвищити ефективність роботи та максимізувати загальний вплив; баланс попиту на медичні послуги з наявними можливостями; етичні дилеми; географічні відмінності у доступі та доступності медичної допомоги. Зроблені пропозиції щодо ефективного розподілу ресурсів: залучення зацікавлених сторін, встановлення пріоритетів профілактичної допомоги та постійний контроль і оцінка.

Ключові слова: державне регулювання медичних послуг, ринок медичних послуг, методи державного регулювання ринку медичних послуг, розподіл ресурсів у сфері охорони здоров'я.

Вступ. Громадське здоров'я є важливою складовою національного багатства країни. Соціально-економічний розвиток країни та її національна безпека залежать від її показників. На жаль, право громадян на якісне медичне обслуговування, вільний вибір медичного закладу та спеціаліста, який надає певні послуги, закріплене в Конституції України та інших законодавчих актах, не покращується, не в повній мірі покращується якість медичних послуг, що надаються громадянам. Населення України скоротилося більше ніж на 10 мільйонів людей за останні 3 роки, і станом на середину 2025 року його чисельність становить приблизно 32,9 мільйона¹. Основними причинами скорочення населення є міграція, високий рівень смертності та низька народжуваність через війну, а також економічні труднощі та невпевненість у майбутньому, особливо у працездатному віці, зберігається. В Україні за період повномасштабної війни суттєво зросла кількість людей з інвалідністю – їх стало приблизно на 600 тис. більше. Якщо на початку 2022 року їх налічувалося близько 2,8 млн, то зараз ця цифра вже досягає 3,4 млн.²

Постановка проблеми. Переважне використання адміністративних та недостатнє використання економічних методів для регулювання ринку медичних послуг призвело до збільшення бюджетного тягаря та зниження відповідальності за здоров'я громадян з боку медичних організацій та самих громадян.

Незважаючи на численні публікації з цієї теми, проблема регулювання ринку медичних послуг державами на територіальному рівні залишається недостатньо вивченою. Багато науковців надають рекомендації щодо вирішення окремих проблем, часто зводячи їх до рівня медичної організації. Такі рекомендації, які вносять значний внесок у вирішення конкретної проблеми, однак, не можуть кардинально змінити поточний стан регулювання ринку медичних послуг.

Мета статті. Виявлення проблем у сфері державного регулювання ринку медичних послуг та внесення пропозицій щодо шляхів їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Державне регулювання ринку медичних послуг базується на використанні адміністративних, економічних та соціально-психологічних методів регулювання. Специфіка регулювання ринку медичних послуг у зв'язку з його високою соціальною

значущістю полягає в тому, що держава покликана регулювати ринкових посередників за допомогою фінансових та податкових інструментів, які є як державними, так і приватними. Суворе розмежування між адміністративними, економічними та соціально-психологічними методами є відносним, оскільки інколи адміністративні та економічні методи мають характеристики обох методів.

Адміністративні методи регулювання ринку медичних послуг реалізуються через ліцензування, сертифікацію, реєстрацію медичних установ, при здійсненні державної підтримки у вигляді програм фінансування соціально-економічного розвитку охорони здоров'я як галузі, а також при здійсненні правового забезпечення надання медичних послуг.

Методи економічного регулювання здатні виконувати дві функції державного регулювання медичних послуг: стимулюючу та обмежувальну за допомогою інструментів податкового кредитування, фінансового та страхового регулювання, регулювання цін і застосування державних санкцій³.

Соціально-психологічні методи регулювання забезпечують впровадження державних стандартів для медичних навчальних закладів та функціонуючих медичних установ, оздоровчих програм та пропаганди здорового способу життя, надають інформаційну підтримку громадським заходам у сфері охорони здоров'я. Разом із державним регулюванням ринку медичних послуг існує й правове регулювання цієї галузі.

Основні напрямки правового регулювання у сфері охорони здоров'я:

- закони про контроль забезпечення безпечних умов життя;
- закони, що забезпечують профілактику захворювань та здоровий спосіб життя;
- права громадян на охорону здоров'я та медичну допомогу;
- відповідальність за порушення у сфері громадського здоров'я;
- організація діяльності системи охорони здоров'я;
- регулювання професійної медичної та фармацевтичної діяльності;
- фінансування охорони здоров'я, податки, митні збори та пільги;
- спеціальні положення для відповідних медичних галузей та конкретних захворювань.

У більшості випадків регулювання медичної діяльності у сфері права мало відоме

медичним спеціалістам і лікарям. Як і у випадку з пацієнтами, вони ще менше поінформовані та ще менше обізнані у медичних питаннях. Тому надзвичайно важливо, щоб майбутні спеціалісти ознайомилися з основами законодавства у сфері охорони здоров'я.

В Україні отримують фінансування програми державного характеру з охорони та зміцнення громадського здоров'я, розвиваються державні, муніципальні та приватні системи охорони здоров'я, заходи, що сприяють покращенню здоров'я людей, розвитку фізичної культури та спорту, а також охороні навколишнього середовища, санітарно-епідеміологічного благополуччя. Приховування працівником фактів та обставин, що становлять загрозу життю і здоров'ю людини, тягне за собою відповідальність за законодавством. Основними документами у сфері охорони здоров'я є наступні нормативно-правові акти:

- Конституція України від 28.06.1996⁴;
- Закон України № 2802-XII «Основи законодавства України про охорону здоров'я»⁵;
- Закон України "Про лікарські засоби"⁶ №124/96 від 04.04.96⁶.

У названих вище документах розглянуто права громадян, що стосуються охорони здоров'я та надання медичних послуг.

Право громадян на медичну та соціальну допомогу. У разі хвороби, інвалідності та в інших випадках громадяни мають право на медичну та соціальну допомогу, яка включає профілактику, медицину, діагностику, реабілітацію, протезування та ортопедичні і зубні протези, а також соціальні заходи з догляду за хворими людьми, інвалідами та особами з інвалідністю, включаючи виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності. У всіх громадян є право на отримання безкоштовної медичної допомоги в різних системах охорони здоров'я: державних та муніципальних. Гарантований обсяг медичної допомоги надається громадянам відповідно до державних гарантійних програм з надання безкоштовної медичної допомоги громадянам України.

Первинна медико-санітарна допомога є основною, доступною та безкоштовною для будь-якого виду медичної допомоги громадянина і включає в себе: лікування найбільш поширених захворювань, а також травм, отруєнь та інших невідкладних станів; проведення санітарно-протиепідемічних заходів, профілактична медицина при найважливіших захворюваннях;

санітарно-гігієнічне виховання; реалізація заходів із захисту сім'ї, материнства, батьківства та дитинства.

Таким чином, регулювання медичних послуг у нашій країні здійснюється на рівні держави, а правові документи визначають коло прав і обов'язків медичних закладів та пацієнтів.

В Україні існують різні проблеми, пов'язані з державним регулюванням ринку медичних послуг. Основні з них включають:

Недостатня прозорість тарифів пов'язана з рядом факторів, зокрема з низькою стандартизацією робочих місць, що призводить до значних розривів у витратах на медичні послуги. Важливо також враховувати, що тарифи на медичні послуги повинні розроблятися залежно від категорій складності лікування пацієнтів, а також повинні відповідати стандартам якості надання медичних послуг. Це може призвести до неправильного розподілу ресурсів та впливу бюрократичних процедур на якість обслуговування.

У складній сфері охорони здоров'я, що знаходиться у постійному розвитку, розподіл ресурсів відіграє вирішальну роль у забезпеченні ефективного та дієвого надання медичної допомоги. Розподіл ресурсів стосується розподілу обмежених ресурсів, таких як персонал, обладнання та фінансування, серед різних потреб і вимог охорони здоров'я. Це складне завдання, яке вимагає ретельного розгляду та прийняття рішень для оптимізації результатів і забезпечення найкращого догляду за пацієнтами.

Однією з ключових причин, через яку розподіл ресурсів є таким важливим у охороні здоров'я, є обмежена доступність ресурсів. Організації охорони здоров'я часто стикаються з обмеженнями з точки зору фінансових ресурсів, кваліфікованого персоналу та медикаментів. Завдяки зростаючому попиту на медичні послуги стає важливим розумне розподілення цих ресурсів для задоволення потреб населення. Наприклад, лікарні може знадобитися розподілити своїх медсестер між різними підрозділами на основі рівня гостроти стану пацієнта, забезпечуючи, щоб відділення інтенсивної терапії отримували достатньо уваги, а також задовольняли потреби інших пацієнтів.

На додаток до обмежених ресурсів, на розподіл ресурсів у охороні здоров'я також впливають такі фактори, як потреби населення у здоров'ї, поширеність захворювань та технологічні досягнення. Наприклад, у спільноті з високою

поширеністю хронічних захворювань, таких як діабет, розподіл ресурсів на профілактичні програми та спеціалізовані клініки може допомогти зменшити навантаження на лікарні та покращити загальні результати щодо здоров'я.

Виявлення та пріоритет найнагальніших потреб у сфері охорони здоров'я має вирішальне значення для ефективного розподілу ресурсів. Це можна зробити шляхом аналізу даних про поширеність захворювань, демографію населення та результати щодо здоров'я.

Щоб ефективно орієнтуватися у проблемах розподілу ресурсів у охороні здоров'я, надзвичайно важливо мати всебічне розуміння різних видів доступних ресурсів. Ці ресурси охоплюють не лише фізичні активи, такі як медичне обладнання та заклади, але й людські ресурси, фінансові ресурси та інформаційні ресурси. Активно управляючи та оптимізуючи ці ресурси, організації охорони здоров'я можуть покращити догляд за пацієнтами, підвищити ефективність роботи та максимізувати загальний вплив.

Фізичні ресурси в охороні здоров'я включають відчутні активи, такі як медичне обладнання, заклади та витратні матеріали. Ці ресурси важливі для забезпечення якісної допомоги та безпосередньо пов'язані з результатами пацієнтів. Наприклад, лікарні покладаються на сучасне діагностичне обладнання, таке як МРТ і КТ-сканери, для точної діагностики та лікування хворіб. Крім того, необхідні належні засоби для розміщення пацієнтів та забезпечення безпечного і комфортного середовища для їх догляду. Забезпечення доступності та обслуговування фізичних ресурсів життєво важливе для надання високоякісних медичних послуг.

Людські ресурси – це медичні працівники, які надають безпосередню допомогу пацієнтам, включаючи лікарів, медичних сестер, техніків і допоміжний персонал. Ці люди є основою системи охорони здоров'я, оскільки вони володіють необхідними навичками та досвідом для забезпечення безпечної та ефективної допомоги. Водночас розподіл людських ресурсів може бути ускладненим через такі фактори, як нестача персоналу, різні рівні знань та потреба у спеціалізованій допомозі. Ефективний розподіл ресурсів включає забезпечення правильного поєднання медичних працівників, оптимізацію їхніх графіків та надання постійних можливостей для навчання та розвитку.

Фінансові ресурси відіграють вирішальну роль у розподілі ресурсів охорони здоров'я. Ці

ресурси включають фінансування для організації охорони здоров'я, моделі відшкодування та процеси складання бюджету. Правильне фінансове управління має важливе значення для розподілу ресурсів таким чином, щоб відповідати організаційним цілям і пріоритетам. Наприклад, повинні бути прийняті рішення щодо бюджету, щоб забезпечити доступність необхідних медичних засобів і обладнання, а також з урахуванням економічної ефективності різних варіантів лікування. Організації охорони здоров'я також повинні орієнтуватися в моделях відшкодування, таких як страхові претензії та державне фінансування, щоб забезпечити достатні фінансові ресурси для надання якісної допомоги.⁷

Інформаційні ресурси охоплюють системи даних і технологій, що використовуються в охороні здоров'я для підтримки прийняття рішень, догляду за пацієнтами та управління ресурсами. Електронні медичні записи (EHRs), аналітика даних та платформи телемедицини є прикладами інформаційних ресурсів, які дозволяють організаціям охорони здоров'я ефективно розподіляти ресурси. Наприклад, аналітика даних може допомогти виявити тенденції та схеми в популяції пацієнтів, дозволяючи постачальникам медичних послуг розподіляти ресурси на основі конкретних потреб. EHR сприяє безперервному спілкуванню між медичними працівниками, забезпечуючи безперервність догляду та ефективний розподіл ресурсів.

Для ефективного розподілу ресурсів потрібно: регулярно оцінювати доступність та використання ресурсів для виявлення потенційних прогалин або неефективності; розподіляти ресурси на основі потреб пацієнтів, клінічних даних та організаційних цілей; впроваджувати технологічні рішення, такі як програмне забезпечення для управління ресурсами, для оптимізації процесів розподілу та підвищення ефективності; налагоджувати співпрацю та комунікацію серед фахівців у сфері охорони здоров'я для оптимізації розподілу ресурсів та забезпечення скоординованого догляду; безперервно контролювати та оцінювати стратегії розподілу ресурсів для виявлення сфер для покращення та внесення необхідних коригувань.

Пандемія Covid-19 підкреслила критичну важливість розподілу ресурсів у сфері охорони здоров'я. Лікарні зіштовхнулися з безпрецедентними проблемами у розподілі обмежених ресурсів, таких як ліжка у відділеннях

інтенсивної терапії, апарати штучної вентиляції легень та засоби індивідуального захисту. Ефективні стратегії управління ресурсами, включно з моніторингом доступності ресурсів у реальному часі, співпрацею між лікарнями та прийняттям рішень на основі даних, відіграли важливу роль у забезпеченні справедливого розподілу та максимізації результатів для пацієнтів. Розуміння різних типів ресурсів у сфері охорони здоров'я має фундаментальне значення для вирішення проблем розподілу ресурсів. Оптимізуючи фізичні, кадрові, фінансові та інформаційні ресурси, організації охорони здоров'я можуть підвищити свою здатність надавати якісну допомогу, покращувати результати для пацієнтів та ефективно управляти проблемами розподілу ресурсів.

Розподіл ресурсів у охороні здоров'я – це складний і багатограний процес, який включає прийняття складних рішень для ефективного розподілу обмежених ресурсів.

Однією з основних проблем у розподілі ресурсів є обмежена доступність фінансування. Організаціям охорони здоров'я часто доводиться робити важкий вибір щодо того, як розподілити свої обмежені фінансові ресурси між різними конкуруючими потребами. Наприклад, лікарні може знадобитися вирішити, чи інвестувати в нове медичне обладнання, розширити свої установи або найняти додатковий персонал. Ці рішення можуть мати значні наслідки для догляду за пацієнтами та результатів.⁸

Ще одне важливе завдання в розподілі ресурсів – баланс попиту на медичні послуги з наявними можливостями. Постачальники медичних послуг повинні ретельно керувати своїми ресурсами, щоб забезпечити задоволення потреб своїх пацієнтів без шкоди для якості медичної допомоги. Наприклад, протягом сезону грипу лікарні можуть переживати сплеск прийому пацієнтів, створюючи навантаження на доступні ліжка, персонал та інші ресурси. У таких випадках лікарням необхідно впроваджувати такі стратегії, як пріоритетне чергування та оптимізація використання ліжок для задоволення зростаючого попиту.

Розподіл ресурсів у охороні здоров'я також посилює етичні дилеми. Наприклад, постачальники медичних послуг можуть зіткнутися з важкими рішеннями щодо розподілу дефіцитних ресурсів пацієнтам з різними рівнями потреб. Чи слід розподіляти ресурси на основі тяжкості стану пацієнта, їхніх шансів на виживання чи

за якимись іншими критеріями? Ці етичні міркування можуть бути особливо складними під час кризи громадського здоров'я, коли ресурси ще не збалансовані, наприклад, під час пандемії Covid-19.

Проблеми розподілу ресурсів часто посилюються географічними відмінностями у доступі та доступності медичної допомоги. Наприклад, сільські райони можуть мати обмежений доступ до спеціалізованих медичних послуг, що призводить до нерівності у розподілі ресурсів. У таких випадках постачальники медичних послуг повинні знаходити інноваційні рішення для забезпечення того, щоб усі пацієнти, незалежно від їхнього місцезнаходження, мали доступ до необхідного догляду.

Аналізуючи дані про результати пацієнтів, використання ресурсів та здоров'я населення, постачальники можуть визначати сфери, де ресурси найбільше потрібні, та відповідним чином їх розподіляти. Наприклад, прогнозна аналітика може допомогти лікарням передбачати надходження пацієнтів і активно розподіляти ресурси.

Висновки. Отже, для ефективного розподілу ресурсів необхідно залучати зацікавлені сторони, зокрема, постачальників медичних послуг, адміністраторів та пацієнтів до процесу розподілу ресурсів, що може забезпечити більш комплексний та інклюзивний підхід до прийняття рішень; встановлювати пріоритети профілактичної допомоги: інвестиції в профілактичну допомогу та ініціативи з охорони здоров'я населення можуть допомогти зменшити попит на невідкладні медичні послуги, звільняючи ресурси для інших потреб; здійснювати постійний контроль та оцінку: регулярний моніторинг та оцінка стратегій розподілу ресурсів можуть допомогти організаціям охорони здоров'я визначити напрями для покращення та здійснити необхідні корективи для оптимізації використання ресурсів.

Розподіл ресурсів у охороні здоров'я є складним і непростим завданням. Розуміючи та вирішуючи ключові проблеми, постачальники медичних послуг можуть прагнути більш ефективно розподіляти ресурси, що врешті-решт покращує догляд за пацієнтами та результати.

Список використаної літератури:

1. Україна – статистика. URL: <https://uk.globalpopulations.com/ua/> (дата звернення 15.01.2026)

2. Терюханова М. Яка кількість людей з інвалідністю в Україні у 2025 році. URL: <https://invak.info/novosti/yaka-kilkist-lyudej-z-invalidnistyu-v-ukrayini-u-2025-rotsi.html> (дата звернення 15.01.2026)
3. Барзилович А. Д. Державне регулювання ринку медичних послуг в Україні : дис. ... д-ра наук держ. упр. : 25.00.02 / Національний авіаційний університет. Київ, 2023. 424 с.
4. Конституція України : офіц. текст. Київ : КМ, 2013. 96 с.
5. Основи законодавства України про охорону здоров'я : Закон України 19.11.1992 р. № 2802-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1993. № 4. С.19-35.
6. Про лікарські засоби : Закон України від 04.04.96 №124/96. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1996. № 22. С.86-95.
7. Прус Н., Савченко Н. Підходи до управління фінансовими ресурсами в контексті реформування системи охорони здоров'я України. *Економіка та держава*. 2018. № 10. С.28-32.
8. Дубровіна Н., Колеснікова О., Сівець А., Дубровіна, Радченко В. Проблема стратегічного управління людськими ресурсами в охороні здоров'я Польщі. *Український терапевтичний журнал*. 2023. №4. С.23-25.

Hornyk V. H., Klymenko O. V., Bortniak K. V. State regulation of the medical services market in Ukraine

This article examines issues of state regulation of the medical services market, reviewing the main regulatory documents governing this market. All citizens have the right to receive free medical care within various healthcare systems: state and municipal. The guaranteed volume of medical care is provided to citizens in accordance with state guarantee programs for providing free medical assistance to the citizens of Ukraine. The main methods of state regulation of the medical services market are considered, including administrative, economic, and socio-psychological measures. Problems related to the state regulation of the medical services market have been identified, such as insufficient transparency of tariffs and uneven distribution of resources. The reasons why resource allocation is so important in healthcare have been identified, including limited availability of resources, specifically financial resources, qualified personnel, and medications. Factors influencing resource allocation in healthcare have been identified, namely, the population's health needs, disease prevalence, technological advancements, identification and prioritization of the most urgent healthcare needs; understanding the different types of resources available, by managing and optimizing them, healthcare organizations can improve patient care, increase operational efficiency, and maximize overall impact; the balance between the demand for medical services and available resources; ethical dilemmas; geographical differences in access to and availability of medical care. Proposals have been made for the effective allocation of resources: engaging stakeholders, prioritizing preventive care, and continuous monitoring and evaluation.

Key words: state regulation of medical services, medical services market, methods of state regulation of the medical services market, resource allocation in the healthcare sector.